

TIJDSCHRIFT VOOR NUMISMATIEK

**EUROPEES GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE**

**SEPTEMBER-OKTOBER 1982 - VOL. XXXII - NR. 5
TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT**

VERSLAG

ALGEMENE VERGADERING EGMP,

BRUGGE, 2 OKTOBER 1982

De vergadering wordt om 10.25 u geopend door J. Taelman, voorzitter van de afdeling Brugge, die de aanwezigen welkom heet en bondig de keuze van de stad Brugge als plaats voor de algemene vergadering uiteenzet. Hij geeft het woord aan A. Dewil, voorzitter van het EGMP, die op zijn beurt iedereen verwelkomt en de aanwezigheid aanstipt van de heren Dengis en Jouret, respectievelijk voorzitter en ondervoorzitter van het Alliance Européenne Numismatique. De voorzitter merkt op dat Thiernesse, voorzitter van de afdeling Luik, en De Baeck, erevoorzitter AEN zich laten verontschuldigen en dat de afdelingen Hasselt en Heusden-Zolder niet vertegenwoordigd zijn op deze algemene vergadering. Deze laatste afdeling is statutair trouwens niet meer aangesloten bij het EGMP.

A. Dewil vraagt de algemene vergadering een minuut ingetogenheid ter nagedachtenis van de sedert de jongste algemene vergadering van het EGMP-AEN overleden leden. Vervolgens ontleedt hij de ontwikkeling van het EGMP-AEN en wijst hij op het feit dat de Franstalige afdelingen in een vergadering te Namen de feitelijke splitsing van het unitaire EGMP-AEN uitgesproken hebben. Na een overzicht van de voorbereidende werkvergaderingen worden de nieuwe aangepaste statuten van het EGMP ter goedkeuring aan de algemene vergadering voorgelegd. Een voorstel om de drie ondervoorzitters, die de verantwoordelijkheid van het bestuur regionaal zouden dragen, te vervangen door één ondervoorzitter wordt met meerderheid tegen minderheid verworpen, waarna de algemene vergadering de statuten globaal goedkeurt (zie blz. 149).

A. Dewil brengt de algemene vergadering ter kennis dat de aanvraag om toetreding van de Numismatische Kring Aalst tot het EGMP op eigen verzoek van de kring één jaar in beraad zou worden gehouden. De toetreding van de Numismatische Kring Mechelen wordt door de algemene vergadering eenstemmig bekrachtigd.

A. Dewil bespreekt vervolgens de reorganisatie en de nieuwe initiatieven. Het tweemaandelijks Tijdschrift voor Numismatiek wordt vervangen door enerzijds een maandelijks agenda waarin zoveel mogelijk in-

formatie zal vermeld worden betreffende de vergaderingen der afdelingen, de ruilbeurzen, de openbare muntenveilingen, de nieuwe muntuitgiften, enz. en anderzijds een 150-200 bladzijden tellend jaarboek waarin dan de wetenschappelijke en vulgariserende artikels en bijdragen zullen opgenomen worden. De voorzitter dringt er op aan dat alle nuttige informatie bestemd voor de agenda zou overgemaakt worden aan dhr. A. Van Keymeulen, Dierenriemstraat 43, 1180 Brussel of A. Van Keymeulen p/a Koninklijke Bibliotheek, Keizerslaan 4, 1000 Brussel (tel. Bureeluren 02/513.61.80).

De algemene vergadering beslist een uniform verplicht lidgeld van 250 BF betaalbaar aan de afdelingen waarvan 100 BF voor de afdeling behouden blijft en 150 BF naar het EGMP gaat. In ruil hiervoor krijgen de leden de lidkaart van het EGMP, de maandelijks agenda en het jaarboek. De lidkaart van het EGMP geeft recht tot vrije toegang bij alle leden van het EGMP en van de AEN. Er dient wel op gewezen dat de afdelingen het recht behouden tafelgeld van ruilverzamelaars te eisen en dat de tijdschriften van andere afdelingen kunnen bekomen worden aan de door elke afdeling bepaalde abonnementsprijs.

De voorzitter toont vervolgens de nieuwe lidkaart van het EGMP, stelt het gekozen embleem voor, te weten de gehelmde gouden leeuw geslagen door Lodewijk van Male, en geeft de opsomming van de reeds voor volgend jaar vastgestelde data voor internationale ruilbeurzen georganiseerd door de afdelingen:

13.	2.83	Vielsalm
5-6.3.83		Brussel
17.	4.83	Luik
1.	5.83	Leuven
12.	5.83	Dendermonde
2.10.83		Namen
9.10.83		Vielsalm
1.11.83		Mechelen
11.11.83		Tienen

Nadat de voorzitter de Schepen van Kultuur van de stad Brugge, dhr. Dombrecht, verwelkomd heeft, neemt J. Taelman opnieuw het woord en benadrukt hij het belang van deze vergadering als mijlpaal in het Vlaams numismatisch leven. Onder luid applaus verkiest de algemene vergadering volgende leden in de respektievelijke functies:

André Dewil (Tienen), voorzitter; Edgard Moors (Antwerpen), ondervoorzitter; Jozef Peeters (Leuven), ondervoorzitter; Juliaan Taelman (Brugge), ondervoorzitter; André Van Keymeulen, secretaris-penningmeester.

A. Dewil deelt mee dat Jan Lippens, conservator van het Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek Albert I, het erevoorzitterschap van het EGMP aanvaard heeft.

Op verzoek van de voorzitter overhandigt de Schepen van Kultuur aan de heren E. Moors, A. Van Keymeulen en P. Degel de vergulde penning van het EGMP, dit jaar opgedragen aan de drie voornoemde redacteurs van het Tijdschrift voor Numismatiek. Vervolgens schenkt de voorzitter een zilveren exemplaar van de penning van het EGMP aan de Schepen van Kultuur, J. Taelman en het Gruuthusemuseum. Tenslotte reikt dhr. Dombrecht de penning van de stad Brugge uit aan de leden van de raad van beheer, de redacteurs van het tijdschrift, verificateurs, verdienstelijke leden van het EGMP met dertig jaar lidmaatschap en de voorzitter en ondervoorzitter van het A.E.N.

Na een korte toespraak door de Schepen van Kultuur worden dan L. Van Laeken (Antwerpen) en F. Maréchal (Brugge) aangesteld als verificateurs. Namens de aanwezigen feliciteert G. Winnen de voorzitter voor zijn verkiezing en herinnert hij aan de door A. Dewil in de afdeling Numismatica Tienen verwezenlijkte initiatieven en betreft hij bij deze hulde eveneens Mevrouw A. Dewil.

Na de slotbeschouwingen van de voorzitter eindigt deze geslaagde algemene vergadering om 12.30 u.

Staan: de hh. W. Van Rompuy, A. Van Keymeulen, P. Degel, L. Van Laeken, H. Dewit, F. Maréchal, J. Peeters, B. Van Dijk, P. Maes en E. Van der Cammen. Zitten: E. Moors, schepen Dombrecht, A. Dewil en J. Taelman.

STATUTEN VAN HET EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

HOOFDSTUK I: BENAMING, ZETEL, VOORWERP

- Art. 1. De vereniging beheerd door deze statuten is het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde, afgekort EGMP.
- Art. 2. De zetel van de vereniging is gedomicilieerd in de woonplaats van de voorzitter in functie.
- Art. 3. Het doel van de vereniging bestaat er in de informatie, de studie, de vulgarisatie, de promotie en de verdediging van de numismatiek aan te moedigen en op de breedst mogelijke manier te verspreiden.
Met dit doel zullen, indien de financiële middelen het toelaten periodieke publikaties uitgegeven worden.
Politieke of religieuze activiteiten of propaganda zijn niet toegestaan binnen het kader van de vereniging.

HOOFDSTUK II: LEDEN, TOETREDING, ONTSLAG

- Art. 4. De vereniging bestaat uit alle leden van de afdelingen die bij het EGMP aangesloten zijn.
Om als afdeling aangesloten te kunnen worden moet een vereniging:
 - a) de statuten van het EGMP aanvaarden en naleven;
 - b) tenminste vijftien leden tellen;
 - c) zich uitsluitend met numismatiek bezig houden.
- Art. 5. Ereleden kunnen door de algemene vergadering bij eenvoudige meerderheid van stemmen gekozen worden.
- Art. 6. De raad van beheer kan een individueel lid tijdelijk schorsen voor het niet naleven van de statuten of een andere ernstige reden. De betrokkene moet vooraf via een aangetekend schrijven van dit voornemen op de hoogte gebracht worden en uitgenodigd worden om zich te verantwoorden hetzij persoonlijk op de vergadering van de raad van beheer die over zijn schorsing zal beslissen, hetzij via een schrijven of een gevolmachtigd persoon, naar zijn eigen keuze. De eventueel uitgesproken schorsing loopt tot de eerstvolgende algemene vergadering, die zal

beraadslagen volgens art. 10. Deze moet al dan niet tot definitieve uitsluiting beslissen, waarbij de betrokkene op de hiervoor beschreven wijze de mogelijkheid tot verrechtvaardiging moet worden geboden.

Een lid dat zijn bijdrage niet betaalt, wordt aangemerkt als ontslagnemend.

Art. 7 De geldelijke inkomsten van de vereniging worden onder andere verzekerd door:

- a) de bijdragen van de leden. Het bedrag van het lidgeld wordt ieder jaar bepaald door de algemene vergadering;
- b) de inbreng van publiciteit;
- c) toelagen, giften, vergoedingen in speciën of in natura, eventueel verkoop van publikaties of andere activiteiten.

HOOFDSTUK III: ALGEMENE VERGADERINGEN

Art. 8. De algemene vergadering is het souverain orgaan van de vereniging.

Zij bestaat uit alle individuele leden. De ereleden mogen deelnemen aan de vergadering doch enkel met raadgevende stem. Tot de bevoegdheid van de algemene vergadering behoort:

- a) de wijziging van de statuten;
- b) de goedkeuring van de rekeningen;
- c) het aanstellen van de verkiesbare leden van de raad van beheer en van de voorzitter, de ondervoorzitters, de penningmeester en de secretaris;
- d) het bepalen van het lidgeld;
- e) de uitsluiting van leden;
- f) het aanvaarden of uitsluiten van afdelingen;
- g) de ontbinding van de vereniging.

Art. 9. Bij oproep door de raad van beheer vergaderen de leden elk jaar, in gewone algemene vergadering. De oproep bevat de dagorde van de algemene vergadering. Deze dient uitdrukkelijk alle op de agenda geplaatste punten te bevatten, dewelke in voldoende mate moeten toegelicht worden zodat ieder lid in staat is zich er een gefundeerd oordeel over te vormen.

De algemene vergadering en de raad van beheer worden voorgezeten door de voorzitter van het EGMP, indien deze belet is door de oudste ondervoorzitter.

Art. 10. Bijzondere algemene vergaderingen kunnen altijd samengeroepen worden door de raad van beheer of binnen de twee maanden volgend op een schriftelijke aanvraag getekend door ten minste één vijfde der leden van het EGMP.

De beslissingen van de algemene vergadering worden geno-

men met gewone meerderheid van stemmen van de aanwezige leden, behalve in volgende gevallen:

- voor de wijziging van de statuten, de uitsluiting van een lid en de ontbinding van de vereniging is tenminste twee derde van de uitgebrachte stemmen noodzakelijk;
- de ontbinding van de vereniging kan bovendien slechts uitgesproken worden indien twee derde van de leden aanwezig is. Indien deze voorwaarde niet vervuld is moet de raad van beheer een nieuwe buitengewone algemene vergadering samenroepen binnen de drie volgende maanden; de beslissing van deze algemene vergadering tot ontbinding is dan bindend als twee derde van de aanwezige leden daartoe besluiten.

Art. 11 De beslissingen van de algemene vergadering worden aan de leden binnen de twee maand ter kennis gebracht.

HOOFDSTUK IV: ADMINISTRATIE, DAGELIJKS BESTUUR

Art. 12. De vereniging wordt beheerd door een raad van beheer welke minstens trimestrieel samenkomt.

De voorzitter van iedere lokale afdeling, of een andere vertegenwoordiger hiertoe schriftelijk aangesteld, is met vol recht lid van de raad van beheer.

Deze mag zich laten bijstaan door ten hoogste twee leden van zijn afdeling met adviserende stem.

De raad van beheer omvat ten minste drie leden, die aangesteld worden door de algemene vergadering; deze mandaten worden toegekend voor één jaar en zijn hernieuwbaar. De functie van een lid van de raad van beheer wordt niet vergoed.

Art. 13. De lokale afdelingen moeten ten minste één maand voor een vergadering van de raad van beheer de agenda voor deze vergadering ontvangen. Deze dient alle te behandelen punten zodanig te vermelden dat een gefundeerde stellingname door het lokaal bestuur mogelijk is.

De punten die door een lokale afdeling aan de raad van beheer worden voorgelegd moeten ten minste twee maand op voorhand en voldoende gedetailleerd aan de voorzitter van het EGMP overgemaakt worden.

Een verslag van iedere vergadering van de raad van beheer moet uiterlijk één maand na datum van de vergadering aan iedere afdeling toegestuurd worden.

Art. 14. De algemene vergadering kiest een voorzitter, drie ondervoorzitters, een penningmeester en een secretaris, die automatisch en met vol recht lid zijn van de raad van beheer. Deze mandaten worden toegekend voor een periode van één jaar en zijn her-

nieuwbaar.

De raad van beheer mag zekere opdrachten toevertrouwen aan leden welke al dan niet deel uitmaken van de raad van beheer; hij kan in zijn schoot werkgroepen en commissies oprichten.

Art. 15. De raad van beheer heeft de meest uitgebreide macht wat betreft het beheer van de fondsen en het verdedigen van de morele en materiële belangen van de vereniging.

Hij heeft in zijn bevoegdheid al wat niet uitdrukkelijk bepaald werd door de statuten of door de algemene vergadering.

HOOFDSTUK V: SOCIAAL DIENSTJAAR, RAPPORTEN, JAARLIJKSE AFREKENINGEN, BUDGET

Art. 16. Het dienstjaar begint op 1 januari en eindigt op 31 december.

Art. 17. De penningmeester voegt de balans van ontvangsten en uitgaven van het afgesloten dienstjaar, evenals de inventaris van de bezittingen van het EGMP, bij de oproep voor de algemene vergadering en legt deze ter goedkeuring voor aan de algemene vergadering.

Ieder jaar worden twee verificateurs door de algemene vergadering aangeduid om de boekhouding van het genootschap na te gaan.

Hun verslag moet uiterlijk op 31 januari aan de raad van beheer overgemaakt worden en aan de oproep van de aanstaande algemene vergadering worden toegevoegd. Indien de boekhouding niet door beide verificateurs werd goedgekeurd, dient vooreerst de raad van beheer nader overleg te plegen en desgevallend te beslissen om binnen de twee maanden een algemene vergadering samen te roepen om terzake te oordelen.

HOOFDSTUK VI: DE AFDELINGEN

Art. 18. De leden zijn gegroepeerd in afdelingen. Deze afdelingen werven de leden en innen het lidgeld, dat in alle afdelingen hetzelfde is.

Van dit lidgeld wordt een door de algemene vergadering vastgesteld gedeelte overgemaakt aan de penningmeester van het EGMP.

Er zal slechts één afdeling per agglomeratie aanvaard worden. De afdelingen kunnen in geen geval beslissingen treffen welke buiten het kader van de plaatselijke activiteit vallen, of ingaan tegen de statuten of beslissingen van de algemene vergadering of van de raad van beheer. Op de beslissingen van de raad van beheer kan in beroep gegaan worden bij de algemene vergade-

ring.

De afdelingen kunnen eigen activiteiten organiseren; indien hieraan een inkomgeld verbonden is, dienen de leden van het EGMP een belangrijke korting te krijgen. De afdelingen verbinden er zich toe steeds de leden van de andere afdelingen op vertoon van hun lidkaart vrije toegang te verlenen tot hun plaatselijke vergadering. De afdelingen behouden evenwel het recht om een plaatselijke bijdrage te vragen aan de leden die er numismatisch materiaal in ruilhandel aanbieden.

De afdelingen zullen om beurt instaan voor de organisatie van de algemene vergadering en van de vergadering van de raad van beheer.

HOOFDSTUK VII: ONTBINDING, LIKWIDATIE

Art. 19. De algemene vergadering die overeenkomstig artikel 10 de ontbinding uitspreekt, benoemt twee of meer likwideerders en bepaalt hun bevoegdheden. In geval van ontbinding wordt het kapitaal van de vereniging verdeeld onder de afdelingen in verhouding tot hun ledenaantal van het vorige boekjaar.

HOOFDSTUK VIII: SLOTBEPALING

Art. 20. De wetsbepalingen van 27 juni 1921 zijn van toepassing op al de gevallen die niet voorzien zijn.

ALGEMENE VERGADERING EGMP
Brugge, 2 oktober 1982.

**KANTTEKENINGEN,
BETREFFENDE DE BETWISTINGEN
VAN DE HEER A. DELAHAYE,
OVER DE MUNTEN VAN NIJMEGEN**

Raf VAN LAERE

Ongetwijfeld is Albert Delahaye geen onbekende voor een aantal numismaten en verzamelaars. Sinds een vijftigtal jaren probeert hij door middel van publicaties, voordrachten en debatten zijn ideeën over het Romeinse en Vroegmiddeleeuwse Nederland ingang te doen vinden. De nieuwe interpretatie van de historische bronnen die hij voorstelt wordt hem echter niet in dank afgenomen vooral daar waar het gaat om de «grote» verworvenheden van de Nederlandse geschiedschrijving. Vooral het probleem *Nijmegen* - *NOVIOMAGUS* - *Noyon* blijkt steeds weer een discussiepunt te zijn. Zonder de bedoeling te hebben mij te willen mengen in dit dispuut dat, hoe men het ook bekijkt tot nog toe niet erg verkwikkelijk is geweest - zowel de nodige historische als geografische kennis ontbreken mij hiervoor - wil ik wel enkele opmerkingen kwijt over een numismatisch argument dat Delahaye gebruikte in zijn meest recente boek (1), dat ditmaal voor het brede publiek bedoeld is.

Terloops verwijst Delahaye wel op het feit dat de Merovingische munten van *DORESTAT(E//)* niet aan (Wijk-bij-) Duurstede (Nederland) maar wel aan Audruicq (N. Frankrijk) toegeschreven dienen te worden maar de munten zelf worden bij deze nieuwe geografische identificatie niet uitvoerig behandeld. Hetzelfde geldt trouwens ook voor de Merovingische munten van *TELEVANVS* waarvan impliciet aangenomen wordt dat zij niet uit Tiel (Nederland) stammen maar wel uit Tilques, ten zuidwesten van St. Omaars (N.Frankrijk).

Anders is het gesteld met twee andere types die hij expliciet aan *NOVIOMAGUS*, volgens Delahaye steeds Noyon (N. Frankrijk) meent te mogen toeschrijven.

1. Munt A.

Delahaye schrijft de munten van het tempel-type van Karel de Grote aan *NOVIOMAGUS* toe (2). Hij komt tot deze identificatie door een herinterpretatie van de legende van de keerzijde van de munt. Terecht wijst hij op enkele paleografische inconsequenties die de numismaten echter niet ontgaan zijn zoals hij klaarblijkelijk meent. Het opschrift *XPIC-TIANARELIGIO* ontleedt hij als volgt:

<i>XP</i>	<i>ICT(us)</i>	<i>IAN(ua)</i>	<i>AR(a)</i>	<i>ELIGIO</i>
<i>Christus</i>	<i>vis</i>	<i>poort</i>	<i>toevlucht</i>	<i>aan Eloy</i>

Vermits volgens de auteur St. Eloo muntmeester en later beschermheilige was van *NOVIOMAGUS* dienen deze munten aan die stad toegeschreven te worden.

Deze interpretatie levert echter een aantal moeilijkheden op, waarvan de meest voor de hand liggende volgende zijn:

- Indien Delahaye X en P, overigens terecht als Griekse letter interpreteert waarom dan aarzelen voor I, C, ... die alle als Griekse hoofdletters kunnen gelezen worden zodat de algemeen aanvaarde lezing slechts bevestigd wordt (*ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ*!). Het probleem is eveneens op te lossen door het lezen van de C als Griekse S hetgeen, paleografisch gezien voor deze periode geen problemen oplevert. Deze laatste hypothese wordt overigens bevestigd door de variatie van de keerzijde die het opschrift *XPISTIANA RELIGIO* draagt en die na de regering van Karel de Grote het vorige type volledig vervangt. Wellicht behoren de *XPISTIANA RELIGIO*-munten alle tot oudere emissies dan deze van het *XPISTIANA RELIGIO*-type. De X en P hebben echter reeds zeer vroeg een dermate symbolische betekenis gekregen als logogram dat zij ook door analfabeten begrepen werden zodat het niet wenselijk was deze te vervangen (3).
- *ICT(us)* is een duidelijke vergissing. Delahaye denkt hier vermoedelijk aan het Grieks *ἰχθύς* = vis, het oudste Christelijk symbool maar het Latijnse *ictus* betekent, voor zover mij bekend noch in het klassiek noch in het middeleeuws Latijn vis maar wel: slag, stoot, ...
- De legende *XPISTIANA RELIGIO* wisselt op de keerzijde van de Karolingische munten meestal af met *PALATINA MONETA* of een plaatsnaam (4). Dit duidt erop dat, in tegenstelling met de voorzijde, waarop de vorst/muntheer verschijnt de keerzijde in de regel gereserveerd is voor de muntmeester. Wie zich in het geval van *XPISTIANA RELIGIO* hierachter verbergt is voorlopig nog niet duidelijk. Er zijn echter wel aanwijzingen dat hier niet moet gedacht worden aan een vast atelier. Evenmin is het zeker dat steeds dezelfde autoriteit schuil gaat achter dit devies, gezien de lange periode waarin het op de munten verschijnt. Dit doet echter niets af aan de gerechtvaardigde vraag of

Nijmegen wel met 100 % zekerheid als Karolingische muntplaats moet erkend worden of dat de «Nijmeegse» munten niet eerder aan Noyon moeten toegeschreven worden (5). Hier moeten de numismaten het eindoordeel van de historici afwachten.

2. Munt B.

Als tweede munt bespreekt Delahaye een Merovingische munt die traditioneel aan Nijmegen toegeschreven wordt (6). Het gaat hier om een gouden *solidus*, geïmiteerd naar een Byzantijns voorbeeld (7).

a. Het voorbeeld.

- De voorzijde toont een gehelmde buste van de keizer en face. Hij houdt in de rechterhand een lans die op de schouder rust en in zijn linker een schild met de letters X en P. Dit type voorzijde werd door Constantius II (337-361) ingevoerd en bleef in gebruik tot de regering van Justinianus I (527-565). Later werd het hernomen door Constantinus IV (668-685) (8). Bij het invoeren van de buste van Christus als munttype, onder de regering van Justinianus II (685-695 / 705-711) wordt de buste van de keizer naar de keerzijde verwezen. De legende geeft de naam van de keizer en een sterk vereenvoudigde titulatuur.
- De keerzijde toont het Calvariekruis dat door Tiberius II (578-582) op de keerzijde van de *solidi* werd ingevoerd (9). Dit type keerzijde zal zeer lang in voege blijven (10). De legende bevat meestal *VICTORIA*, in de afsnede *CONOB* en een atelier aanduiding.

b. Munt B.

Wanneer wij de elementen van munt B vergelijken met mogelijke Byzantijnse voorbeelden dat kunnen wij vaststellen:

- 1° Het type keerzijde werd pas rond 580 ingevoerd. Het Calvariekruis werd hier echter aangepast tot wat men de Rijksappel pleegt te noemen. Van een echte imitatie kan men nauwelijks spreken vermits dit type keerzijde eigen schijnt te zijn aan de «westelijke» imitaties. Een verband schijnt echter wel tussen beide iconografische thema's bestaan te hebben zodat het thema wel als argument bij datering gebruikt kan worden.
- 2° Het type voorzijde kan daarom slechts geïnspireerd zijn door modellen van na 668. Wat meer is, de opvolgers van Constantinus IV hebben het type meestal licht gewijzigd (vb. door de lans op de andere schouder te laten rusten) (11) zodat men met relatief grote graad van zekerheid mag beweren dat hier een imitatie van een *solidus* uit de

tijd van Constantinus IV voorligt. Indien men aanneemt dat de Merovingische graveur, ondanks zijn onbeholpenheid vrij nauwkeurig zijn model nagevolgd heeft zou men zelfs kunnen stellen dat hij een voorbeeld van de laatste uitgifte van deze keizer (681-685) navolgde (12).

Het spreekt vanzelf dat een dergelijke gedetailleerde toewijzing steeds erg *hypothetisch* blijft. Het is niet onmogelijk dat de graveur reeds vertrok van een kopij of een imitatie of dat hij voor- en keerzijde van twee verschillende munten combineerde of zelfs geheel onafhankelijk een nieuw type keerzijde ontwierp. Behalve in beide laatste gevallen, die overigens erg onwaarschijnlijk zijn, kan men er echter wel van uitgaan dat de geïmiteerde *solidus* niet vóór 668 werd geslagen. Munt B dateert dus zeker uit de tweede helft van de 7de eeuw (13). Een cruciaal probleem blijkt echter de legende op de "Nijmeegse" munt te zijn. Hier is iets eigenaardig gebeurd.

De legende van de voorzijde begint men vanaf de letter N te lezen. Dit staat in tegenstelling zowel met de geïmiteerde *solidi* als met het gros van de Merovingische munten die men van beneden af kloksgewijs of retrograad - in dat geval wijst de vorm van de letters hierop! - leest. Waarom hier een uitzondering: AGOXNIOM zou dus een aanvaardbare en te verwachten lezing zijn: waarbij over de 2de letter G.C.S. en de 4de letter (x of een +) twijfel kan bestaan. Slechts indien de 4de letter een + zou zijn dat is een lezing NIOMAGO verantwoord vermits een + meestal het begin/einde van een opschrift aanduidt.

Ook de legende van de keerzijde is problematisch. Paleografisch gezien staat er + HAHNIAICO. De eerste letter wordt ten onrechte door sommigen als M gelezen (14). De tweede A staat ondersteboven en de C staat in spiegelbeeld geschreven. Ook de juiste interpretatie van de h is niet met zekerheid te geven vermits de lezing CC (in spiegelbeeld)

niet uit te sluiten is. Welke muntmeester hier bedoeld is blijft mij onduidelijk (15).

Het cijfer V // dat de Rijksappel flankeert kan op verschillende manieren geïnterpreteerd worden: aanduiding van een uitgifte, een regeringsjaar of zelfs waarde aanduiding. De "Nijmeegse" munten, zowel de *triens* (16), als de *solidus* zijn niet de enige met deze aanduiding vermits o.m. ook een *triens*, toegeschreven aan Friesland deze draagt (17); de interpretatie van Delahaye (18) gaat in deze context dus niet op. De mogelijkheid is niet uit te sluiten dat een gemeenschappelijk prototype gecopieerd werd; in dat geval heeft dit cijfer geen reële betekenis.

Van munt B kan dan ook gezegd worden dat deze zeker na de tweede helft van de 7de eeuw geslagen werd en dat, indien de legende informatie bevat over atelier en muntmeester de traditionele zowel als de nieuwe interpretatie van Delahaye ontoereikend is.

Het probleem van de Merovingische muntslag te NOVIOMAGUS is dus zeker dringend aan een hernieuwde studie toe.

- (1) Albert DELAHAYE, *Holle boomstammen. De historische mythen van Nederland ontleend aan Frans Vlaanderen*. Tournehem/Zundert 1980.
- (2) DELAHAYE, *op.cit.*, blz. 371-374.
- (3) Op de Karolingische munten blijven zij in gebruik tot bij het begin van de 10de eeuw (Cf. Hubert FRERE, *Le denier carolingien spécialement en Belgique*, Louvain-la-Neuve 1977 (*Publications d'histoire de l'art et d'archéologie de l'université catholique de Louvain VIII. Numismatica Lovaniensia 1*), blz. 40). Voor de betekenis zie o.m. P.D. WHITTING, *Monnaies byzantines*, Fribourg 1973, blz. 296.
- (4) vb. FRERE, *op.cit.*, blz. 24.
- (5) DELAHAYE, *op.cit.* blz. 373 merkt terecht op dat niet alle NOVIOMAGUS-munten uit Noyon moeten stammen; er is immers meer dan één stad van deze naam bekend.
- (6) DELAHAYE, *op.cit.*, blz. 374-376.
- (7) WHITTING, *op.cit.*, blz. 45-47.
- (8) WHITTING, *op.cit.*, blz. 18.
- (9) WHITTING, *op.cit.*, blz. 112-113, 130.
- (10) WHITTING, *op.cit.*, blz. 23.
- (11) vb. ill. 382 bij WHITTING, *op.cit.*, blz. 233-234.
- (12) vb. ill. 380-381 bij WHITTING, *op.cit.*, blz. 229-230.
- (13) Zelfs indien de Merovingische muntmeesters een nieuw type met rijksappel zouden ontworpen hebben dat in tegenstelling met het Calvariekruis staat dan is het hoogst onwaarschijnlijk dat dit los te zien is van het type met Calvariekruis. Dit kruis symboliseerde immers op dezelfde wijze het Byzantijnse gezag als de Rijksappel het Westerse keizerlijke gezag voorstelde. Delahaye (*op.cit.*, Blz. 376) dateerde de munt correct in de 7de eeuw, de aangevoerde motieven schijnen met mij echter bizar. De interpretatie die

Delahaye geeft van de legende van de keerzijde past immers op geen enkele wijze in het bestaande beeld van de Merovingische numismatiek.

- (14) A. DELMONTE, *De gouden Benelux. Repertorium van de gouden munten geslagen in het gebied van de voormalig Nederlanden*, Amsterdam 1964, blz. 20, nummer 24.
- (15) Volgens de Merovingische traditie wordt op de voorzijde een aanduiding gegeven die de muntplaats betreft en op de keerzijde wordt de muntmeester vermeld.
- (16) DELMONTE, *op.cit.*, blz. 20, nummer 25; zowel *solidus* als *triens* zijn geïllustreerd. *VII* als waarde-aanduiding lijkt echter volledig uitgesloten vermits het cijfer zowel op de *triens* als de *solidus* voorkomt.
- (17) DELMONTE, *op.cit.*, blz. 19, nummer 19.
- (18) DELAHAYE, *op.cit.*, blz. 374-375 leest voor- en keerzijde als volgt: *Crux enim Ardentia bajulat Nostra Septem Iligo: Aan Eloy*. Het kruis draagt immers onze zeven hartstochten. Hij komt tot deze interpretatie door het overgrote deel van de legende als monogram te lezen.

BRABANTSE REKENMUNTEN IN DE REGISTERS VAN DE BRABANTSE ALGEMEEN-ONTVANGERIJ TUSSEN 1430 EN 1440

Erik AERTS

In een vroegere bijdrage die wij wijdden aan de boekhouding van de Brabantse Algemeen-ontvangerij tussen 1430-1440, werden wij geconfronteerd met twee qua waarde verschillende Brabantse rekenmuntsystemen⁽¹⁾. Doorgaans was een pondenstelsel van 40 groten Brabants in gebruik. De algemeen-ontvanger stipte vooraan in zijn rekening immers aan dat zijn "...rekeninge gemaect is in diversen munten die alle gevalueert zijn ende gebracht te Brabantsche gelde te XL groten tpont..."⁽²⁾. De groot als 1/40 van het pond en als basis van het rekenmuntsysteem werd in de rekeningen voorgesteld door de plak⁽³⁾. Naast dit pondenstelsel van 40 groten was er in de rekeningen ook een ander systeem aanwezig dat precies zes maal de waarde van het genoemde pondenstelsel vertegenwoordigde. Vooral in de hoofdstukken van de ontvangsten, afkomstig van domeinontvangers, tolpachters en lokale gerechts-officiëren bemerkt men dat de diverse posten en ook de *summae* onderaan de rubrieken werden gecomptabiliseerd in een rekenmunt die inderdaad zes maal groter was dan het normale pond van 40 groten waarin de meeste posten zijn ingeschreven⁽⁴⁾. Het bestaan van dit grotere rekenmuntsysteem laat zich niet enkel aanwijzen in de opvallende rekenkundige verschillen tussen de geboekte sommen. Ook het steevast optreden van het addendum *gr.(ote)* achter de bedragen, ingeschreven in de zes maal grotere rekenmunt laat een vlugge herkenning toe⁽⁵⁾.

Misleid door enkele uitspraken bij P. Spufford⁽⁶⁾ en enkele verkeerde uitspraken van P. Renoz⁽⁷⁾, meenden wij dat het verschil tussen de twee Brabantse rekenmuntsystemen eenvoudigweg kon worden toegeschreven aan het naast elkaar gebruiken van ponden van 40 en ponden van 240 groten⁽⁸⁾. Het felt dat deze twee pondenstelsels courant naast elkaar voorkwamen in Vlaamse bronnen en in de boekhouding van de groot-Bourgondische staat versterkte onze overtuiging⁽⁹⁾. Alhoewel deze interpretatie *in se* niet onjuist is, houdt zij een zekere simplificatie in van de historische realiteit. Een nieuwe analyse van de betrokken registers alsook een aandachtige lectuur van de bestaande vakliteratuur⁽¹⁰⁾ brachten inderdaad aan het licht dat de verklaring voor de twee in waarde verschillende rekenmuntsystemen niet op de eerste plaats moet wor-

den gezocht bij het onderscheid tussen ponden van 40 groten en ponden van 240 groten maar wel in de kwaliteit van de Brabantse groot die als basis van de twee rekenmuntsystemen fungeerde. Het doel van deze korte bijdrage is dan ook een nauwkeurige beschrijving en verklaring te geven van deze vaststelling. Om enig inzicht in de complexe problematiek te verwerven, zijn een uitweiding over enkele kenmerken van het 14de-eeuwse Brabantse muntsysteem en een kort overzicht van de Vlaams-Brabantse muntrelaties sinds 1384 op hun plaats.

Zoals hoger gesuggereerd, gaat het onderscheid tussen de twee verschillende rekengroten, waarvan de ene slechts een zesde waard was van de andere, terug tot in de 14de eeuw.

Ten laatste in 1363 verdrong de Brabantse groot onder de vorm van de Vilvoordse "petit gros aux quatre lions" het Brabants payment als basismunt van de Brabantse rekenmunt. Op dat ogenblik werd de relatie tussen de nieuwe basismunt en het tot rekenmunt gepromoveerde payment vastgesteld op $1/48$ Brabantse groot = 1 d. Brabants payment ofwel 1 Brabantse groot = 4 s. Brabants payment(11). Toen in 1374 de Vilvoordse groot door de Leuvense Schuurman werd vervangen als soudremunt, werd dit laatste muntstuk eveneens op 4 s. Brabants payment getarifeerd. Weliswaar mislukte deze maatregel en keerde men reeds het jaar daarop terug naar de oude en lichtere Vilvoordse basismunt die opnieuw op 4 s. Brabants payment werd vastgesteld(12). Ook de in 1381-1382 uitgegeven "gros à la croix longue" die er evenmin in slaagde de hegemonie van de Vilvoordse groot te breken, kreeg een koers mee van 4 s. Brabants payment(13). Men kan daarom stellen dat vanaf het ogenblik dat de Brabantse groot optrad als basis van de Brabantse rekenmunt, zijn waarde op 4 s. payment werd vastgesteld.

Het Vlaams-Brabantse muntverdrag van 16 juli 1384 beoogde de Brabantse rekenmunt - op dat ogenblik nog steeds het payment - officieel vast te koppelen aan een Vlaamse basismunt volgens de verhouding 1 Vlaamse groot = 12 s. Brabants payment. De Vilvoordse groot die aan de vooravond van de conventie nog steeds de waarde van het Brabants payment bepaalde, zou uit circulatie verdwijnen en voortaan nog enkel als rekenmunt dienst doen tegen een koers van 4 s. payment(14). De poging om de Brabantse groot als basis van de rekenmunt in Brabant te vervangen door de Vlaamse groot lukte. Enkel was het niet de Vlaamse groot van 1384 die in Brabant de rol van basismunt zou vervullen, maar wel de groot die in het graafschap werd aangemunt vóór de afkondiging van het muntverdrag.

Bij ordonnantie en instructie van 20 december 1389 ging Filips de Stoute in Vlaanderen over tot de emissie van een 'nieuwe' Vlaamse

groot die werd gelijkgesteld aan 1,5 'oude' Vlaamse groot van 16 juli 1384(15). Niet de nieuwe Vlaamse groot maar wel het oudere munttype van juli 1384 werd in Brabant echter gepromoveerd tot basis van het daar vigerende rekenmuntsysteem payment. De verhouding tussen de oude Vlaamse groot en de Brabantse rekenmunt werd daarbij als volgt vastgesteld: 1 oude Vlaamse groot = 3 oude Brabantse groten (d.w.z. de Brabantse groot uit de periode vóór 1384, na deze datum nog enkel als rekenmunt gebruikt) = 12 s. Brabants payment. Als gevolg van zijn officiële verhouding met de oude Vlaamse groot, kreeg de nieuwe Vlaamse groot van 1389 t.o.v. de Brabantse rekenmunt een koers mee van 18 s. Brabants payment(16). Omdat de basis van de Brabantse rekenmunt, dus de oude Vlaamse groot uit 1384, vanaf 1389 in zijn land van uitgifte niet langer meer werd geaccepteerd, daalde al vlug de waarde van het Brabants payment t.o.v. het nieuwe Vlaamse munttype dat in 1389 was uitgegeven. Tussen 1390 en 1399 steeg de koers van de nieuwe Vlaamse groot van 18 s. Brabants payment naar 24 s. Brabants payment. In augustus 1399 vertegenwoordigde de nieuwe Vlaamse groot in termen van Brabantse rekenmunt bijgevolg het equivalent van een dubbele oude Vlaamse groot en was de nieuwe Vlaamse groot gelijk aan 6 oude Brabantse groten(17). Omstreeks dezelfde periode fungeerde de nieuwe Vlaamse groot als feitelijke metaalbasis van de oude Vlaamse groot en ipso facto als basismunt van de Brabantse rekenmunt payment(18). In de eerstvolgende jaren bepaalde de nieuwe Vlaamse groot van 1389 de waarde van de Brabantse rekenmunt volgens een verhouding van 1 nieuwe Vlaamse groot = 24 s. Brabants payment.

Tien jaar bleef de nieuwe Vlaamse groot van 1389 de basis van de Brabantse rekenmunt(19). In januari 1409(20) vaardigde hertog Anton van Bourgondië een ordonnantie uit waarin hij de uitgifte beval van een 'nieuwe' Brabantse groot die, alhoewel in feite een lager gewicht zuiver zilver bevattend, als gelijkwaardig met de nieuwe Vlaamse groot aan het publiek werd voorgesteld. De nieuwe Brabantse groot van 1409 werd inderdaad officieel gelijk gesteld met 1 nieuwe Vlaamse groot. Als dusdanig was de nieuwe Brabantse groot ook gelijk aan 24 s. Brabants payment of aan 6 oude Brabantse groten. Hertog Anton slaagde in zijn opzet en wist de Brabantse rekenmunt los te maken van de Vlaamse metaalbasis(21). Weliswaar moest de nominale equivalentie tussen de nieuwe Brabantse en nieuwe Vlaamse groot spoedig worden opgegeven want reeds in december 1409 sloeg de Brabantse hertog de richting in van de devaluatie, een monetaire politiek die door zijn opvolgers Jan IV en Filips van Saint-Pol werd nagevolgd(22). In de periode 1409-1434/1435 lag een Brabantse groot evenwel aan de basis van de Brabantse rekenmunt. De functie van basismunt werd in het hertogdom achtereenvolgens vervuld door Vilvoordse en Leuvense halve boddra-

gers, door Vilvoordse en Maastrichtse halve Sint-Janspenningen, door Brusselse halve drielanders en ten slotte door Leuvense halve kromstaarten. Met de monetaire unificatiemaatregelen van Filips de Goede in 1434-1435 werd een definitief einde gesteld aan het bestaan van een autonome Brabantse basismunt. De waarde van het Brabantse rekenmuntstelsel werd voortaan bepaald door de fluctuaties in het gewicht en gehalte van de Vlaamse dubbele groot die reeds in 1434 onder de benaming 'vierlander' werd uitgegeven. Het traditioneel Brabants particularisme kon enkel bewerkstelligen dat de Brabantse groot als spil van de rekenmunt in het hertogdom ook na de Bourgondische monetaire eenmaking verder in gebruik mocht blijven. Beroofd van een reële, metallieke basis was deze Brabantse rekengroot in feite een fictieve satellietmunt van de Vlaamse rekengroot waarmee hij zich in een onveranderlijke relatie van 1,5: 1 zou binden(23).

Deze lange voorgeschiedenis bevat de verklaring voor het optreden van twee verschillende rekengroten in de boekhouding van de Brabantse Algemeen-Ontvangerij(24). De sterkere rekengroot gaat terug op de zgn. nieuwe Brabantse groot die in 1409 in circulatie werd gebracht als het equivalent van de nieuwe Vlaamse groot uit 1389. De zwakkere rekengroot is een reminiscentie aan de 14de-eeuwse autonome Brabantse basismunt en verwijst naar de Brabantse groten uit de periode ca. 1360-ca. 1384. Waar de sterke groot tot de Brabantse rekenmunt een relatie meekreeg van 24 s. payment, was de zwakkere groot slechts goed voor 4 s. payment, precies een zesde dus.

Het pondenstelsel dat gebaseerd was op de sterke Brabantse groot van 24 s. payment kwam in feite overeen met het pond van 240 Brabantse groten(25). Het nadeel van dit vrij grote pondenstelsel was dat het zich bijzonder slecht leende voor de uitdrukking van kleinere sommen(26). Daarom dat de Brabantse boekhouders naast dit pondenstelsel van 240 groten vanaf de eerste decennia van de 15de eeuw tevens een beroep deden op een pond van 40 groten dat op zijn beurt qua waarde perfect aansloot met de Brabantse groot van 4 s. payment vóór 1384.

Eén facet van de problematiek bleef vooralsnog onaangeroerd. Indien het verschil tussen de twee rekengroten toe te schrijven is aan hun verschillende kwaliteit, m.a.w. aan hun verschillende verhouding met de Brabantse rekenmunt payment, waarom is er dan in de rekeningen tussen 1430 en 1440 geen spoor meer van het payment te bespeuren? Hoger werd inderdaad opgemerkt dat de boekhoudkundige uitdrukking van de reële groot niet door het payment maar wel door de plak werd verzekerd. Het begrip plak duikt voor het eerst op in Vlaanderen. Toen in 1365 de eerste dubbele Vlaamse groten werden aangemunt, stonden

zij inderdaad als plakken bekend(27). Sinds 1399 was een nieuwe Vlaamse groot gelijk aan een dubbele oude Vlaamse groot (cfr. *supra*) en werd hij gelijkgesteld met de plak die op dat ogenblik niet veel meer was dan een rekenkundig begrip. Als dusdanig drong de plak als boekhoudkundig synoniem van 1 nieuwe Vlaamse groot ook door in het hertogdom Brabant waar hij de positie van het pond payment als toonaangevende rekenmunt langzaam ondermijnde(28). Het toenemend belang van de plak in het Brabantse muntwezen van het begin van de 15de eeuw kwam ook tot uiting in de ordonnanties van augustus 1405 waarbij zilveren plakken te Antwerpen werden uitgegeven(29). De gelijkstelling van 1 Brabantse groot (reële munt) met 1 Brabantse plak (rekenmunt) greep ten slotte plaats in 1409, bij de emissie van de nieuwe Brabantse groot door hertog Anton. Op dat ogenblik had de plak het payment reeds volledig gesubstitueerd.

Gebruikte afkortingen: A.R.A.: Algemeen Rijksarchief Brussel; reg.: registers; Rk.: Fonds van de Rekenkamer; s: schelling; d.: penning.

- (1) E. AERTS, De inhoud der rekeningen van de Brabantse Algemeen-Ontvangerij (1430-1440). Moeilijkheden en mogelijkheden voor het historisch onderzoek in: *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 59, 3-4 (1976), pp. 184-193. Wij maken hier verder abstractie van de talrijke (nominale) mutaties die de Brabantse rekenmunt in deze periode onderging, alsook van de diverse soorten Vlaamse rekenmunten. Onze voornaamste conclusies werden in dit opzicht door het recente onderzoek van Dr. J.-P. Peeters bevestigd: J.-P. PEETERS, De rekenmunt in de Mechelse stadsrekeningen als getuige van de evolutie van het Brabantse muntwezen tijdens de late middeleeuwen, in: *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 84, (1980), pp. 136-141 en ID., *De financiën van de kleine en secundaire steden in Brabant van de 12de tot het midden der 16de eeuw: het voorbeeld van Diest, Nijvel, Tienen, Zoutleeuw, Vilvoorde, Aarschot, Zichem, Geldenaken, Halen, Hannuit, Landen en Gembloers*. (Centrum Sociale Structuren en Economische Conjectuur. V.U.B.), Brussel, Antwerpen, 1980, dl. 3, pp. 562-565.
- (2) A.R.A., Rk., reg., nr. 2411, IX, fol. 1.
- (3) "Die welke rekeninge gemaect is in diversen munten die alle geavalueert zijn in ponden, schellingen ende penningen te viertich groeten of plakken Brabants gelts tpont" luidt het in het begin van de rekeningen van 1431-1432 (A.R.A., Rk., reg., nr. 2409, I, fol. 1). Zie ook A.R.A., Rk., reg., nr. 2410, V, fol. 1.
- (4) A.R.A., Rk., reg., nr. 2409, I, fol. 5 en 20; A.R.A., Rk., reg., nr. 2410, IV, fol. 3 en 21v; A.R.A., Rk., reg., nr. 2410, V, fol. 3 en 26v; A.R.A., Rk., reg., nr. 2410, VI, fol. 26 en 38v.
- (5) A.R.A., Rk., reg., nr. 2409, I, fol. 3; A.R.A., Rk., reg., nr. 2410, IV, fol. 1v; A.R.A., Rk., reg., nr. 2410, V, fol. 2, e.a.

- (6) Prof. Spufford schreef namelijk over de diverse pondenstelsels, in gebruik bij de boekhouders van de publieke financiën der Bourgondische staat: "Of these eleven moneys of account, two were dominant, the pound of forty groats and the pound flemish or groat. The latter pound was so called because it equalled two hundred and forty flemish groats" (P. SPUFFORD, *Monetary Problems and Policies in the Burgundian Netherlands 1433-1496*, Leiden, 1970, p. 17 en pp. 166-167 - italics toegevoegd).
- (7) P. RENOZ, *La cha toire et organisati sel*, 1955, p. 109
Brabantse groten muntsoort zou volgens hem vooral zijn gebruikt in de boekhouding van de Audiëntie.
- (8) E. AERTS, o.c., p. 186.
- (9) H. VAN WERVEKE, de economische geschiedenis, in: *Geschiedenis van Vlaanderen*, Antwerpen, Brussel, Gent, Leuven, 1938, dl. 3, p. 305. Het onderscheid tussen ponden van 40 groten (de gulden) en ponden van 240 groten (het pond Vlaams) elk met hun eigen functie, bleef het hele Ancien Régime van kracht:
W. BRULEZ, *De firma Della Faille en de internationale handel van Vlaamse firma's in de 16de eeuw*. (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, 35), Brussel, 1959, p.XII; R. DE ROOVER, Anvers comme marché monétaire au XVIe siècle, in: *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, 31, (1953), p. 1005.
- (10) Zie de studies vermeld in voetnoot 1. Verder: H. VAN DER WEE, *The Growth of the Antwerp Market and the European Economy (Fourteenth- Sixteenth Centuries)*, Leuven, Den Haag, 1963, dl. 1, pp. 123-125 en R. VAN UYTVEN, *Stadsfinanciën en stadseconomie te Leuven van de Xlle tot het einde der XVIe eeuw*. (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, 23, 44), Brussel, 1961, pp. 62-64 en 67-70.
- (11) A. DE WITTE, *Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant et marquis du Saint Empire romain*. (Académie d'Archéologie de Belgique, 5de reeks, 48), Antwerpen, 1894, dl. 1, p. 140; J.-P. PEETERS, *De financiën van de kleine*, dl. 3, p. 553; H. VAN DER WEE, o.c., dl. 1, p. 123. Voor alle referenties naar archiefstukken en gespecialiseerde literatuur i.v.m. de in dit artikel geciteerde ordonnances, zie H. VAN DER WEE en E. AERTS, *Vlaams-Brabantse muntstatistieken 1300-1506. Deel 1. De aanmuntingsgegevens van de zilvermunten*. (Workshop on Quantitative Economic History, 80.02), Leuven, 1980.
- (12) De Leuvense Schuurman werd op 6 s. Brabants payment geplaatst. Het hele verhaal bij H. VAN DER WEE, o.c., dl. 1, p. 123 en R. VAN UYTVEN, o.c., pp. 60-61.
- (13) H. VAN DER WEE en E. AERTS, o.c., p. 24, nrs. 8-10.
- (14) A. VAN NIEUWENHUYSEN (o.l.v. P. BONENFANT m.m.v. J. BARTIER), *Ordonnances de Philippe le Hardi et de Marguerite de Male du 16 octobre 1381 au 31 décembre 1393*. (Recueil des ordonnances des Pays-Bas. Première série). (Publications de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique), Brussel 1965, p. 51 en J.-P. PEETERS, o.c., dl. 3, p. 555. Voor de Vlaams-Brabantse monetaire relaties is er buiten het klassiek werk van H. VAN DER WEE, o.c., dl. 1, pp. 123-125, tabel XIII, nu ook het belangwekkend artikel van P. COCKSHAW, A propos de la circulation monétaire entre la Flandre et le Brabant de 1384 à 1390, in: *Contributions à l'histoire économique et sociale*, 6, (1970-1971), pp. 105-141.
- (15) H. VAN DER WEE en E. AERTS, o.c., p. 45, nr. 55. De ordonnantie werd pas op 31 januari 1390 van kracht (P. COCKSHAW, o.c., p. 128). Vermoedelijk werd de nieuwe Vlaamse groot reeds vanaf 10 december 1389 te Brugge aangemunt (H. VAN DER WEE en E. AERTS, o.c., p. 44, nr. 53).
- (16) J.-P. PEETERS, *De rekenmunt in de Mechelse*, p. 133; H. VAN DER WEE, *The Growth of the Antwerp Market*, dl. 1, p. 123; H. VAN WERVEKE, De Vlaamse munthervorming van 1389-1390, in: *Miscellanea Mediaevalia. Verspreide opstellen over economische en sociale geschiedenis van de middeleeuwen*, Gent, 1968, pp. 276-279.
- (17) Deze relaties werden voor het eerst systematisch berekend door H. VAN DER WEE, o.c., dl. 1, p. 123-124. Zie ook H. VAN WERVEKE, o.c., p. 277.
- (18) J.-P. PEETERS, o.c., pp. 133-134. Reeds in 1403-1404 schakelde ook de Brabantse Algemeen-Ontvangerij over op de nieuwe Vlaamse groot van 1389: J.-P. PEETERS, *De financiën van de kleine*, dl. 3, p. 560 en H. VAN WERVEKE, o.c., p. 277.
- (19) De mislukte pogingen van augustus 1405 om via de emissie van Antwerpse plakken de functie van de Vlaamse basismunt door een Brabantse tegenhanger te vervangen, laten wij hier buiten beschouwing (H. VAN DER WEE en E. AERTS, *De Vlaams-Brabantse muntstatistieken*, p. 34, nrs. 18 en 20).
- (20) Omtrent de datering van deze ordonnantie bestaat er geen eensgezindheid. De meeste auteurs volgden het voorbeeld van A. DE WITTE, *Histoire monétaire*, dl. 1, p. 184 en plaatsten de ordonnantie op 24 januari: J.-P. PEETERS, *De financiën van de kleine*, dl. 3, p. 561 (in zijn artikel over *De rekenmunt in de Mechelse stadsrekeningen*, p. 134 dateert hij 24 juni), M.-J. TITS-DIEUAI-DE, *La formation des prix céréalières en Brabant et en Flandre au XVe siècle*. (Centre d'histoire économique et sociale), Brussel, 1975, pp. 20 en 26; H. VAN DER WEE, *The Growth of the Antwerp Market*, dl. 1, p. 124; R. VAN UYTVEN, *Stadsfinanciën en stadseconomie*, p. 69. A.R.A., Rk., reg., nr. 11, fol. 95v geeft nochtans 23 januari op, een datum die ook wordt gesuggereerd door A. UYTTEBROUCK, *Le gouvernement du duché de Brabant au bas moyen âge (1355-1430)*. (Travaux de la faculté de philosophie et lettres de l'Université de Bruxelles, 59), Brussel, 1975, dl. 1, p. 540.
- (21) J.-P. PEETERS, *De rekenmunt in de Mechelse stadsrekeningen*, p. 134; H. VAN DER WEE, o.c., dl. 1, pp. 115 en 124; R. VAN UYTVEN, o.c., pp. 69, 70 en tabel V.
- (22) H. VAN DER WEE en E. AERTS, o.c., pp. 25-27.
- (23) Deze hele evolutie komt prachtig tot uiting in de door ons onderzochte boekhouding van de Brabantse Algemeen-Ontvangerij van de betrokken periode: E. AERTS, *De algemeen-ontvangerij van Brabant in 1430-1440*. (Onuitgegeven licentieoverhandeling K.U.Leuven), Leuven, 1977, dl. 2, pp. 171-173, 178-180 en de bronuittreksels op pp. 309-310; verder: ID., *De inhoud der rekeningen*, p. 189, J.-P. PEETERS, o.c., pp. 139 en 141; ID., *De financiën van de kleine*, dl. 3, pp. 562-564.

- (24) En uiteraard ook in andere Brabantse bronnen uit deze periode: E. VERCOU-
TEREN, *De wisselaars in Brabant (1430-1506): een bijdrage tot de economi-
sche geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden*. (Onuitgegeven licentie-
verhandeling K.U. Leuven), Leuven, 1982, p. X.
- (25) J.-P. PEETERS, *De financiën van de kleine*, dl. 3, pp. 564-565.
- (26) E. AERTS, *De algemeen-ontvangerij*, dl. 2, p. 168.
- (27) H. ENNO VAN GELDER, Botdragers en plakken, in: *Jaarboek voor Munt- en
Penningkunde*, 56/57, (1969-1970), p. 117.
- (28) R. VAN UYTVEN, *Stadsfinanciën en stadseconomie*, p. 69.
- (29) H. VAN DER WEE en E. AERTS, o.c., p. 34, nr. 19.

16DE - 17DE EEUWSE MUNTCHAT TE AUBEL

André VAN KEYMEULEN

De hieronder beschreven muntvondst werd te Aubel (Luik, arrondisse-
ment Verviers) ontdekt, maar nadere gegevens omtrent de vondstom-
standigheden werden ons door de eigenaar, die onbekend wenst te blij-
ven, niet medegedeeld.

Catalogus

Referentiewerken

EVG-H H. ENNO VAN GELDER et M. HOC, *Les monnaies des Pays-Bas
bourguignons et espagnols, 1434-1713*, Amsterdam, 1960.

C.C.R. C.C. RAMIREZ, *Las monedas de los Reyes Catolicos y de la Ca-
sa de Austria 1475-1700*, Madrid, 1972.

Zuidelijke Nederlanden - regering van Albrecht en Isabella (1598-1621)

- 1-2. Brabant - Antwerpen - Schelling - zonder jaartal (2 ex.) - EVG-H 314-1a.
3. Brabant - Antwerpen - Schelling - 1620 - EVG-H 314-1b.
4. Brabant - Antwerpen - Schelling - 1621 - EVG-H 314-1b.
- 5-6. Brabant - Brussel - Schelling - zonder jaartal (2 ex.) - EVG-H 314-3a.
7. Doornik - Patagon - zonder jaartal - EVG-H 311-7a.
8. Vlaanderen - Brugge - Schelling - zonder jaartal - EVG-H 314-6a.
9. Vlaanderen - Brugge - Schelling - 1621 - EVG-H 314-8b.

Zuidelijke Nederlanden - regering van Filips IV (1621-1665)

- 10. Brabant - Brussel - Patagon - 1625 - EVG-H 329-3.
- 11-12. Brabant - Brussel - Schelling - 1629 (2 ex.) - EVG-H 333-3.
13. Brabant - Antwerpen of Brussel - Schelling - 1624 - EVG-H 333-1 of 3.
14. Brabant - Antwerpen of Brussel - Schelling - 1644 - EVG-H 333-1 of 3.
15. Brabant - Antwerpen of Brussel - Schelling - 1652 - EVG-H 333-1 of 3.

16. Doornik - Schelling - 1622 - EVG-H 333-9.
17. Vlaanderen - Brugge - 1/4 patagon - 1631 - EVG-H 331-6.
18. Vlaanderen - Brugge - Schelling - 1622 - EVG-H 333-6.
19. Vlaanderen - Brugge - Schelling - 1623 - EVG-H 333-6.

Spanje - regering van Filips II (1556-1598)

20. Segovia - Dubbele gouden escudo - zonder jaartal - C.C.R. 1540.

De recentste munt uit deze vondst dateert van 1652 (nr. 15).

BIBLIOGRAFIE

«Het Huisgeld van de Gentse SM. Vooruit Nr. 1» door André Despretz

In samenwerking met de auteur vatte Numismatica Tienen het plan op een studie over het huisgeld van de Coöperatief Vooruit te realiseren. Het is onbetwistbaar dat men dergelijke penningen op elke ruilvergadering vindt, doch een aangepaste catalogus ontbrak vooralsnog om de verscheidenheid van de jetons te ordenen.

Gelukkig heeft de steller zich niet beperkt tot een numerieke opsomming van de penningen maar heeft hij zich, als licenciat in de geschiedenis, de moeite genomen grondige opzoekingen te doen aangaande alle mogelijke facetten van het behandeld onderwerp.

Het resultaat is dan ook een buitengewoon werk, historisch en wetenschappelijk door bronvermelding gefundeerd, waar ook de niet-verzamelaar een schat aan kennis kan in vinden. Op 136 bladzijden worden in vijftien hoofdstukken de brood- en kolenkaarten, de deeljetons en het deelgeld, buffetpenningen, zegels, kastickets en premiebons beschreven. Tevens beschrijft het boek het huisgeld van de coöperatieven «*Hand aan Hand*» uit Aalst en «*Voor ons Recht*» uit Deinze, welke deel uitgemaakt hebben van «*Vooruit*».

De auteur is er als eerste in gelukt om in een vlotte stijl dit ongekend gebied te ontginnen en zijn pionierswerk verdient alle lof.

Een niet te missen gelegenheid voor elkeen die over de geschiedenis van de wording, de strijd en de ontvoogding van de arbeidersklasse iets wil opsteken.

Tevens een unieke kans om aan de hand van dit naslagwerk een nieuw verzamelgebied te beginnen.

Voor al voor jonge verzamelaars een mogelijkheid om behoudens het bezitten van munten of penningen leerzame stof te achterhalen.

Het boek kan op 11 november te Tienen bekomen worden aan de prijs van 250 BF (+ 30 BF voor verzending) of door overschrijving op rekening 000-0260155-77 van Numismatica Tienen of bij de auteur: 44, Baarleboslaan, 9810 Gent-Drongen.

André Dewil

VARIA

Op 21 oktober i.l. overleed op 68-jarige leeftijd Gaston Galle, medestichter en gewezen voorzitter van de Numismatische Kring Dendermonde.

De redactie en de raad van beheer van het EGMP bieden Mevrouw Gaston Galle en familie hun oprechte gevoelens van medeleven aan.

Jubileumlijst Jean Elsen

Dhr. Jean Elsen, Tervurenlaan 65 Bus 1, 1040 Brussel kondigt de uitgave van zijn 50ste lijst aan in december 1982. Deze jubileumlijst omvat een opmerkelijk geheel goudstukken vanaf de Oudheid tot heden, alsook gouden jetons en medailles. Lijst nr. 51 zal uitsluitend aan numismatische literatuur gewijd zijn en biedt een 580-tal zowel wetenschappelijke als vulgarisatie werken aan. Beide lijsten worden op eenvoudig verzoek gratis toegestuurd.

NIEUWE AANMUNTINGEN

Bahamas

Jaarlijkse proofset: 1 dollar (koper-nikkel en 32 mm), 2 dollar (koper-nikkel en 34 mm), 5 dollar (zilver 500/1000 en $\varnothing$ 36 mm) en 50 dollar (goud 500/1000, 2,68 g en $\varnothing$ 17,15 mm).

Canada

Goudmunt van 100 dollar (1982, 916/1000 fijn goud en 83,4/1000 fijn zilver, 16,965 g en $\varnothing$ 27 mm).

Chili

Circulatiemunt van 10 pesos (1981, nikkel-messing, 3,57 g en $\varnothing$ 21 mm).

China

Circulatiemunt van 1 yan (koper-zink, 12 g en $\varnothing$ 30 mm)

Dominicaanse republiek

Zilvermunt van 10 pesos (900/1000 fijn zilver, 23,33 g en $\varnothing$ 38,61 mm) en een goudmunt van 200 pesos (900/1000 fijn goud, 17,17 g en $\varnothing$ 27 mm).

East Carribbean Territories

Munt van 10 dollar in koper-nikkel (28,47 g en $\varnothing$ 38,7 mm). Deze munt is eveneens in fijn zilver (925/1000, 28,28 g en $\varnothing$ 38,61 mm) verkrijgbaar.

Egypte

Zilvermunt van 1 pond (720/1000 fijn zilver, 15 g en $\varnothing$ 35 mm) ter gelegenheid van het 25 jarig bestaan van de vakbond in Egypte.

Guernsey

Munt van 20 pence (1982, koper-nikkel, 5 g en $\varnothing$ 21,4 mm)

Irak

FAO munt van 250 fils (1982, 10 g en ø 28 mm).

Jamaica

Munt van 1 dollar in koper-nikkel (16,2 g en ø 34 mm).

Japan

Circulatiemunt van 500 yen (1982, koper-nikkel, 7,20 g en ø 26,5 mm).

Jersey

Circulatiemunt van 20 pence (koper-nikkel, 5 g en ø 21,4 mm). Van deze munt zijn ook afslagen in zilver (925/1000) op dubbel gewicht verkrijgbaar.

Koeweit

Zilvermunt van 5 dinar (925/1000 fijn zilver en 28,28 g).

Libanon

FAO munt van 10 livres (24,6 g en ø 35,5 mm).

Oostenrijk

Zilvermunt van 500 schilling (1982, 640/1000, 24 g en ø 38 mm) opgedragen aan de Madonna van Mariazell.

Soedan

Goudmunt van 100 pounds (mintstate en proof, 15,98 g en in proof piedfort, 31,96 g en ø 28,40 mm) en een zilvermunt van 10 pounds (mintstate en proof, 28,28 g en in proof piedfort, 56,56 g en ø 38,61 mm).

Twee FAO munten: 5 piastres (1981, koper-nikkel, 3,3 g en ø 23,6 mm) en 10 piastres (1981, koper-nikkel, 5 g en ø 27,6 mm).

Thailand

Ter gelegenheid van het 200 jarig bestaan van de stad Bangkok uitgifte van drie nieuwe munten. Deze set bestaat uit: 5 baht (koper-nikkel

buitenlaag op koper, 12 g en ø 30 mm), 600 baht (zilver 925/1000, 14,9 g en ø 31 mm) en 9.000 baht (goud 900/1000, 15 g en ø 26 mm).

Taiwan

Set met vier nieuwe circulatiemunten: 50 cents (1981, koper-zink, 3 g en ø 18 mm), 1 dollar (1981, koper-zink, 3,9 g en ø 20 mm), 5 dollar (1981, koper-nikkel, 4,4 g en ø 22 mm) en 10 dollar (1981, 7,6 g en ø 26 mm).

Yemen

Goudmunt van 500 rials (31,96 g en ø 28,40 mm) en een zilvermunt van 25 rials (56,56 g en ø 38,61 mm).

THE OLD HORSES LODGE LAARNE

Nationaal rustoord voor oude paarden (V.Z.W.D. - 1977)

Gesticht in 1977, viert het dit jaar haar vijfjarig bestaan. Ten bate van haar S.O.S. campagne: "Breng een grashalmpje bij, voor een paard zonder wei", werd een medaille uitgegeven waarvan voor- en keerzijde gemodelleerd zijn door de medailleur C. WIDELSKI. Ze werd geslagen in de ateliers van de **N.V. FI-BRU-FISCH te Brussel, uitgevers van kunstmedailles sinds 1853.**

Technische gegevens: gepatineerd kunstbrons - 70 mm diameter - met doosje en staander.

Prijs: 750 BF + eventuele verzendingskosten.

Ook te verkrijgen, verkleind op 35 mm als sleutelhanger of brelok in verzilverd brons.

Prijs: 350 BF + eventuele verzendingskosten.

Bestellingen kunnen gebeuren door storting van het overeenkomstig bedrag op rekening 449-0661332-63.

Inlichtingen bij "The old horses lodge" Mellestraat 2 te 9270 Laarne (Tel. 091/30.45.58).

Penningen

Andermaal houdt Numismatica Tienen eraan haar verjaardag op een gepaste wijze in herinnering te brengen. Zoals bij vorige 11 Novembervieringen heeft deze kring ook thans een penning laten slaan welke teruggrijpt naar het Tiense kunstpatrimonium en iconografisch verleden.

Voor de eerste maal werd hierbij gedacht aan groot Tienen, meer bepaald de fusiegemeente Hakendover, met een miniatuurafbeelding van een gedeelte van het beroemd maar verdwenen retabel, trouwens één van de rijkste van Europa.

De voorzijde: toont de «Loonsuitkering», detail van het wondermooi retabel van het bedevaartoord Hakendover, een der kunstigste meesterwerken uit de jaren 1400 waarbij bouwarbeiders hun loon uit de handen van de drie maagden ontvangen.

De keerzijde: geeft een detailaانبlik van een oude 17de eeuws bedevaartvaantje met de oudst gekende iconografische afbeelding van de kerk van de Goddelijke Zaligmaker te Hakendover met de wonderbron en pelgrims die over de dertienmaalsweg trekken.

Technische gegevens: de voorzijde werd gegraveerd naar een afgiet-sel van het origineel retabel en de keerzijde naar een tekening van de Tiense kunstenaar Pierre Bruynincks.

	Brons	Zilver	Vermeil
Diameter	30 mm	30 mm	30 mm
Gewicht		± 15 g	± 15 g
Gehalte	similar	925/1000	925/1000
Presentatie	gepatineerd	gepatineerd	verguld
Prijs	150 BF	550 BF	700 BF

De penningen kunnen bekomen worden op de internationale numismatische beurs van 11 november in de «Manege» of door overschrijving op rekening 001-0260155-77 van Numismatica Tienen.